BROEKER 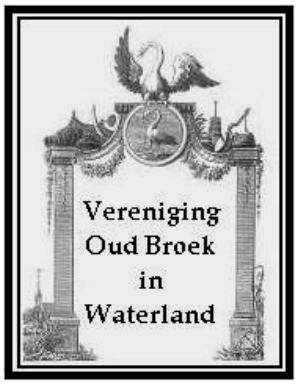

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 1 tot 2 maal per jaar. Wordt aan de leden gratis toegezonden. Redactie adres: De Erven 26, 1151 AT Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van de inhoud slechts met toestemming. Copyright © 2007 Broek in Waterland

Nr 53 (mei 2007)

Het echte 'beroemde' huis, ca. 1740 - 1858

Onlangs werd de historische litteratuur over Broek verrijkt met een deskundig samengesteld en mooi uitgevoerd boek over het pand De Erven 10-14 onder de titel 'Het beroemde huis'. Nu wordt in de tekst wel al duidelijk aangegeven, dat deze benaming voor het eerst aan het huis is gegeven door toenmalig eigenaar P.J. Peereboom en dat het echte beroemde huis van Broek al lang geleden is afgebroken, maar de geschiedenis van dat gebouw zelf blijft uiteraard verder buiten beschouwing. Het lijkt daarom zinvol in het historisch periodiek van 'Oud Broek' aandacht te besteden aan dit 'echte' beroemde huis.

Het stond ook aan De Erven, maar dan een eind verderop, ter plaatse van huidig nr. 32. Al in 1756 wordt het genoemd ''t vermaarde steenen huys' [1)], en dat geeft meteen al aan dat verwisseling met het houten huis Erven 10-14 geheel ongerijmd is. Ook wordt duidelijk, dat het die vermaardheid niet te danken had aan de bezoeken die Napoleon, de Tsaar van Rusland en de Oranjefamilie er zouden brengen, want die hadden immers pas veel later plaats. Waaraan dan wèl? Vermoedelijk aan het feit dat het uit baksteen was opgebouwd, in afwijking dus van de toen ter plaatse algemeen gebruikelijke houtbouw, èn omdat het voor een toch klein dorpje heel groot was en - hier zeer ongewoon - een extra verdieping of bouwlaag had. Het was verreweg het grootste en meest prestigieuze woonhuis van Broek, voordat in 1807/08 Dirk Wijnandsz Ditmarsch zijn imposante klassicistische, met zuilen uitgeruste villa aan het Roomeinde bouwde. Op die 'vermaardheid' zal later nog worden teruggekomen; nu eerst de bouw, de bewoningsgeschiedenis en de uiterlijke gedaante van het pand.
Omstreeks 1740 heerste er in Broek een opmerkelijke bouwactiviteit. Aan het Kerkplein verrees in dat jaar een nieuw 'dorpshuis' (huidig nr. 6), aan het Leeteinde liet Jan Verlaan zijn

grote stenen pand (nr. 12) optrekken, aan het Roomeinde was kort daarvoor het hoge huis nr. 7-13 vernieuwd, de pastorie was vergroot, ook De Erven 26 was denkelijk toen ingrijpend verbouwd. In die context moeten ook de bouwplannen voor het grote stenen huis aan De Erven geplaatst worden.

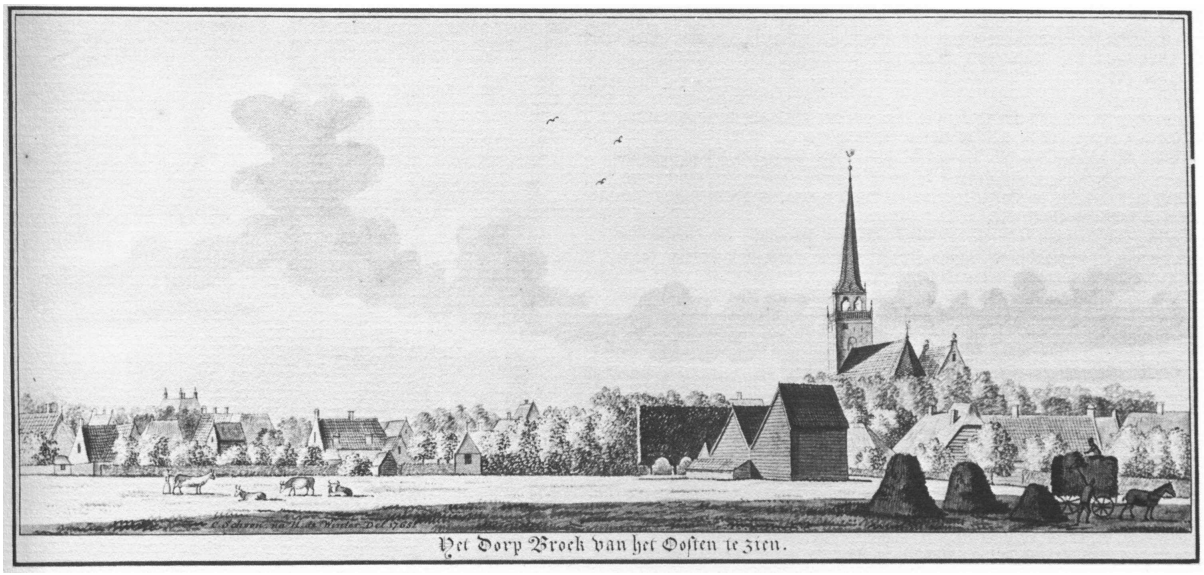

Afb 1: Gezicht op Broek uit het oosten, tekening door Cornelis Schoon A^0 1765, naar een tekening door Hendrik de Winter uit vermoedelijk 1761 (particuliere collectie). Boven de bebouwing steekt links het 'vermaarde steenen huys' uit.

Uitvergroot detail van de tekening door Cornelis Schoon A0 1765

De bouw

In 1733 was het perceel aangekocht van de erven Mars door Cornelis Claasz Timmerman, wiens moeder Mars heette. Zijn familie behoorde hier al meer dan honderd jaar tot de sociale bovenlaag; betovergrootvader Cornelis Heyns Timmerman was burgemeester in 1623, 1626 en 1631. Cornelis zelf was geboren in 1710 en dus nog jong toen hij zijn aankoop deed. Het jaar daarop trouwde hij met Annetje Jans Bakker, de oudste dochter van Jan Baltusz Bakker, assuradeur van beroep, met vele bestuurlijke functies in het dorp.

Al gauw zal het jonge paar begonnen zijn met bouwplannen. Maar wanneer precies die tot uitvoering zijn gekomen, is nog enigszins onzeker. Een belangrijke indicatie daarvoor vormen de verpondingstaxaties en -aanslagen, maar definitief uitsluitsel t.a.v. een bepaald jaar geven ze m.i. nog niet. In zijn studie over De Erven (*Broeker Bijdragen* nr. 26, dec. 1984 p.178 e.v.) gaat A.P. Bruigom er van uit, dat het bouwjaar 1740 is; uit een vroeg-negentiende-eeuws verpondingsregister in Broeks particulier bezit schijnt te volgen, dat er al 'A° 1735 een nieuw Huys Gebouwd' werd. Zeker is, dat de Broeker predikant ds. Blom, toen hij op 22 october 1739 een lijst van zijn lidmaten opstelde, bij het betreffende huis (met oud nr. 3) noteerde 'Cornelis Timmerman, en Annetie Bakker' (plus nog drie inwonende personeelsleden). En vijf maanden later, op 29 maart 1740, is het ook 'bewoont door de Eijgenaar Cornelis Timmerman' (arch.3/2/10). Dat geeft niet veel ruimte voor de bouw van zo'n kapitaal pand in die periode.

Wanneer het ook precies geweest is, Timmerman heeft van zijn prachtig huis niet lang plezier gehad: op 1 februari 1747 al overleed hij, kinderloos. Zijn weduwe bleef niet heel lang treuren; na ruim een jaar hertrouwde zij met een dominee, t.w. Johannes Metelerkamp, die hier waarnemend predikant was geweest. Met hem verhuisde zij definitief naar het Groningse Eenrum, waar hij zijn standplaats had. Daar overleed ze in 1752, waardoor het huis in Broek toeviel aan haar man, die het in 1756 in openbare veiling bracht. Koper werd zijn schoonvader Jan Baltusz Bakker, de vader immers van Annetje, die eerst mevrouw Timmerman was geweest en daarna mevrouw Metelerkamp. Hij had zijn dochter ruimschoots overleefd en werd nu de nieuwe eigenaar/bewoner van het 'vermaard steenen huys'. [2)]

Zo verdween dus al na één generatie het huis uit het geslacht van de bouwheer. Aan de b1oei van de familie Timmerman alhier was trouwens ook verder een tamelijk abrupt einde gekomen. De jongere broer van Cornelis, t.w. Albert Timmerman, die ongeveer tezelfdertijd als zijn broer aan De Erven, op het Roomeinde aan het bouwen was gegaan en daar hun ouderlijk huis (nr.7-13) prachtig had gemoderniseerd, verliet niet lang daarna het dorp om zich met zijn vrouw in Monnickendam te vestigen, waar zij het zeer indrukwekkende woonhuis Noordeinde nr. 5 lieten optrekken. Daar stierf Albert kinderloos in 1757, pas veertig jaar oud.
Ook zijn broer Cornelis was niet oud geworden: 37 slechts, en naar wij zagen eveneens kinderloos. Van de drie overige broers die er waren (behoudens een aantal doodgeboren of heel jong overleden kinderen) bereikten er twee nog hun tiende jaar niet en werd de derde - ongehuwd- niet ouder dan 25. Zo stierf in Broek de familie Timmerman uit. Zelfs op de grafzerken in de kerk komt hun naam maar een paar keer voor. Die van de bouwer van 't vermaard steenen huys' zoekt men er tevergeefs. [3)]

De periode van de Bakkers

Met Jan Baltusz Bakker deed nu een nieuw geslacht zijn intrede in het huis; het zou ongeveer een eeuw lang daarmee verbonden blijven.
Jan Baltusz zelf was bij de aankoop al zeventig en had dus eigenlijk al een heel leven achter de rug. Hij woonde tot dan toe aan het Havenrak, in een der beide huizen die later zouden worden afgebroken voor de bouw van de grote stolpboerderij. Zijn eerste vrouw (de moeder van Annetje die met Cornelis Timmerman was getrouwd) was in 1730 gestorven en ook de tweede vrouw, hoewel zelf al weduwe toch veel jonger dan Bakker, overleed na een relatief korte tijd. Met de dood moet Jan Bakker zeer vertrouwd zijn geweest; verdriet hierover in het eigen gezin is hem niet bespaard gebleven. Want behalve zijn beide echtgenoten heeft hij ook acht nog heel jonge of levenloos ter wereld gekomen kinderen ten grave moeten dragen. Maar opnieuw vond Bakker in het dorp een vrouw die hem het jawoord wilde geven: Hillegond

Duyts, dochter van de algemeen gerespecteerde schilderspatroon Jan Duyts uit de Dorpsstraat (nr.3).
Dit waren dus de nieuwe bewoners van 't vermaard steenen huys'. En zo stil als het er geweest zal zijn onder het kinderloze echtpaar Timmerman - hun personeel zal immers zoveel lawaai niet gemaakt hebben - zo druk en geanimeerd werd het er nu. Want weliswaar waren de kinderen uit Jan Baltus' eerdere huwelijken, voor zover ze in leven waren gebleven, al het huis uit, maar in 1756 waren de dochter en vijf zoons uit zijn verbintenis met Hillegond Duyts nog thuis. Pas in 1765 trouwde de eerste van hen, de overigen in resp. 1773, 1774, 1780 en 1782. Een zoon Jan overleed, 30 jaar oud en ongehuwd, in 1780. [4)]
Na het overlijden van zijn moeder in 1792 erfde zoon Harmen het huis. Geboren in 1754 liep hij al tegen de veertig en was sinds 1774 getrouwd. Ook hij had zijn bruid niet van ver gehaald, t.w. van de overkant van het Havenrak. Zij was Maritje Ploeger, dochter van de zeer vermogende assuradeur Claas Ploeger (de jonge), die met zijn vrouw Dieuwertje Kroonenburg woonde in het royale huis dat stond op het erf van wat nu Dorpsstraat 4 is (voormalig restaurant Neeltje Pa(a)ter). [5)]

Het is niet onaannemelijk, dat het echtpaar Bakker-Ploeger samen met hun moeder c.q. schoonmoeder ook al in het hoge huis aan De Erven woonde, vóórdat Harmen in 1792 zelf eigenaar werd. Er zal dan zeker veel drukte geheerst hebben. Er waren immers een stel thuiswonende kinderen (twee waren heel jong overleden), waarvan de eerste in 1796 ging trouwen en de laatste pas in 1811.
Van de wijdvertakte familie Bakker, die oorspronkelijk Rosmayer heette, maar in Broek het beroep van een schoonvader als familienaam had aangenomen, was Harmen wel de belangrijkste vertegenwoordiger. Net als zijn vader was hij (scheeps) assuradeur, maar hij vervulde tevens publieke functies: 1803-1811 als lid van het gemeentebestuur, 1811-1813 als Maire 1813-1817 als burgemeester, en 1817-1819 als Schout. In de bewogen jaren van patriotten en prinsgezinden, van Franse overheersing en het herstel van het Oranjehuis wist hij in het zadel te blijven, wat getuigt van politieke behendigheid. Dat hij niet slechts vrienden had wordt duidelijk uit een gedrukt pamflet in de vorm van een satirisch gedicht door J.B.D. Wibner. Deze man, zelf een geschorste Waalse proponent, gaat zich in deze berijmde 'Brief aan den wel-edelen Heer Harmen Bakker, van beroep schuitenvoerder en hardlooper, op zijn Ed^{s} Lustslot Dikke Grendel' te buiten aan verdachtmakingen, hoon en leedvermaak. Het geschrift staat vol toespelingen op gebeurtenissen en personen, vrijwel alle echter zo cryptisch, dat het voor de huidige lezer een raadsel is waar het allemaal op slaat. Voor wie ooit nog eens een biografie van deze Broeker regent wil samenstellen - en dat loont m.i. best de moeite - zal dit zeldzame geschrift een intrigerende puzzel vormen. [6)]

Met hun buren onderhielden de Bakkers in ieder geval heel goede betrekkingen. Dat is misschien vanzelfsprekend bij de linker buurman, die immers Harmen's broer Klaas Bakker was, maar het gold ook voor de bewoonster van het rechter of noordelijke buurhuis, nu Erven 26. Grietje Kat was al sinds 1767 weduwe Verlaan en woonde daar tot haar dood in 1801. Bewijzen voor die goede relatie zijn o.a, haar machtiging aan Harmen Bakker voor het behartigen van haar financiële zaken in 1796, en een bepaling in haar testament van twee jaar later, waarbij Maretje Beunder, echtgenote van Jan Baltusz Bakker jr. enige erfgenaam is, behoudens prelegaten w.o. f.20.000,- in obligaties plus alle landerijen aan Harmen Bakker, die bovendien tot executeur testamentair wordt benoemd. [7)]
Tot de glorierijkste momenten in Harmen's ambtelijk bestaan behoren natuurlijk de bezoeken aan zijn dorp èn eigen woonhuis van Keizer Napoleon en Tsaar Alexander van Rusland, de laatste begeleid door de vorstelijke familie van het nu weer onafhankelijke Nederland, benevens een aantal Duitse prinsen, familie van Willem I's echtgenote.

Ook al eerder waren trouwens de Oranjes in Broek geweest. In 1773 eerst Prins Willem V zelf en in 1788 het gehele stadhouderlijke gezin. Ook bij die gelegenheden werden particuliere huizen bezocht, w.o. dat van Neeltje Pater, maar niet die aan De Erven (*Broeker Bijdragen* 23, 1982).
De vorstelijke bezoeken waar het nù om gaat hadden plaats in respectievelijk 1811 en 1814. Ze zijn door Harmen zelf uitgebreid en met veel zin voor anekdotische details beschreven. De verleiding is groot deze verhalen ook hier een plaats te geven, maar ze zijn al uitvoerig geciteerd door Van Engelenburg, en wij volstaan derhalve met een verwijzing daarnaar. [8)]

Harmen Jansz Bakker stierf op 12 juni 1821, oud 66 jaar en 8 maanden. Zijn lichaam werd bijgezet in de kerk, in het graf waar sedert 1815 ook zijn vrouw rustte. [9)]
Nieuwe eigenaar werd zijn zoon Baltus Bakker, een ongetrouwde koopman/veeweider, die als derde kind geboren was in 1778. [10)] Heeft hij er ook zelf gewoond? In januari 1841 werd ook hij naar zijn laatste rustplaats gebracht en toen op 30 april 1841 de boedelscheiding plaats had, ging het huis in eigendom over aan het jongste kind uit het gezin van Harmen: Cornelis Bakker.[11)] Deze was geboren in 1787 en leefde als rentenier in het dorp, waar hij in 1811 getrouwd was met Barbertje Luyten, dochter van Reyndert Luyten, schipper op de dorpsmarktschuit (v.E. p.218). Zij zou hem bij zijn dood in 1846 nog acht jaar overleven; zelf stierf Barbertje in de zomer van 1854.Van de vier kinderen uit het huwelijk Bakker-Luyten waren de twee meisjes elk met een dominee getrouwd en hun oudste broer Harmen boekhandelaar in Amsterdam geworden. Alleen Reyndert, geboren in 1813, woonde in Broek. Hij was van beroep tabakshandelaar/fabrikant, maar sedert 1849 ook burgemeester van het dorp.
In 1837 was hij met zijn volle nicht Maritje getrouwd, dochter van zijn oom Jacob Bakker, en vermoedelijk had het echtpaar al zijn intrek in het huis aan De Erven genomen voordat Reyndert in 1854 zelf eigenaar werd.

Het einde

Na een misschien minder stabiele periode scheen het huis nu weer een hoopvolle toekomst tegemoet te gaan als een bij uitstek representatieve burgemeesterswoning. Maar dan sterven in 1857 kort na elkaar zowel mevrouw Bakker als burgemeester Bakker zelf, respectievelijk 45 en 44 jaar oud, en nalatende vijf jonge kinderen, van 14 jaar tot een paar maanden. [12)]
In de inmiddels zeer uitgebreide familie Bakker - Harmen sr. had 28 kleinkinderen! - was er niemand die zich opwierp als nieuwe eigenaar van het kostbare pand en zo besloten de beide voogden van de kinderen tot een openbare verkoop, Deze had plaats in café Concordia, op 26 januari 1858, met als resultaat, dat het huis plus erf en tuin in handen kwam van een aannemer en twee metselaars, allen te Haarlem, voor de som van f.6500.- netto. [13)] Hiermee was het lot van het 'vermaarde steenen huys' bezegeld. De nieuwe eigenaars gingen terstond aan het slopen en "binnen anderhalf jaar was er van het indrukwekkende gebouw niets meer over dan wat funderingen en een paar regenbakken.
Het drietal eigenaars kreeg intussen blijkbaar onderling onenigheid. Eén van hen verkoopt op 21 juli 1859 het dan 'ledig erf', zonder raadpleging van de beide anderen, die dan de resterende twee-derden ook maar van de hand doen. De beide nieuwe eigenaren, Dirk van Zanen, koopman in Broek, en Joh. Jacob Terpoorten, broodbakker in Haarlem, brengen het terrein op 19 september 1861 in publieke veiling in café Concordia, waarbij Terpoorten enige eigenaar wordt. Het volgende jaar verkoopt hij alles alweer en dat komt dan nu in het bezit van Carel Frederik Gerhard, die er naast woont, in huidig nr. 34-36. [14)] Van hem gaat het in 1877 over in handen van de familie Koker, de buren op nr. 26. Dan zijn alle sporen van het zogenaamde beroemde huis allang verdwenen, behalve een achtergebleven waterkelder; tot

ook deze in 2001 wordt opgeruimd. Na de afbraak lag er ter plaatse nog vele tientallen jaren een 'ledig erf'. Pas in de 20ste eeuw verrees er weer een huis, dat in de 21ste eeuw in de huidige stijlvolle woning een opvolger kreeg.

De uiterlijke gedaante en het interieur

Tot hier toe zijn het vooral de bewoners geweest die ter sprake kwamen; het is tijd dat het huis zelf aandacht krijgt. Dat het van baksteen was opgetrokken zagen we al, maar voor een goed begrip van de bouwvorm moeten nu de historische afbeeldingen bestudeerd worden.
De oudst bekende prent met een gezicht op De Erven is het etsje van Abraham Zeeman in Claas Bruin's *Noordhollandsche Arkadia*. Maar dat boek kwam uit in 1732 en het prentje is dus gemaakt vóórdat '‘t vermaard steenen huys' gebouwd werd. Het op die plaats afgebeelde gebouw, nog zonder tweede bouwlaag, kan hier dan ook buiten beschouwing blijven.

De vroegste weergave van het imposante nieuwe huis is een tekening van Cornelis Schoon uit 1765 (gekopieerd naar een tekening van Hendrik de Winter uit vermoedelijk 1761). Deze tekening is afgebeeld in *Waterland getekend door Cornelis Schoon*, door A.P.Bruigom, 1979, onder nr. 53 (zie afb.1). Het is een gezicht op het dorp van uit het oosten; de bijbehorende tekst vraagt speciale aandacht voor 'het dak met de vier schoorstenen van ‘t vermaarde steenen huys van Jan Bakker aan De Erven', dat hoog boven de andere daken uitsteekt (p.129, tekst op p.130).
Het verwondert daarom in Bruigom's studie over De Erven, die van vijf jaar later dateert, te lezen, dat dit huis maar twee schoorstenen had en dat het pas ten tijde van Harmen Bakker vier schoorstenen kreeg die bovendien nog rond waren (*Broeker Bijdragen* 1984 p.181 en p.199 noot 9).

Behalve op de tekening van Schoon (a) komt het huis ook nog op een half dozijn andere afbeeldingen voor, t.w.:

b. Tekening met een gezicht op De Erven door Paulus Constantijn La Fargue, A° 1774. Vroeger collectie mevr. N. Rümke-Bakker, door Vereniging 'Oud Broek' in facsimile uitgegeven.
c. Schilderij met gezicht op De Erven, door onbekende kunstenaar, ca. 1775, in de schouw van het huis Laan 22-28. Afgebeeld in: A.v.Wijngaarden en O.Klijn, *Architectuur & wonen in Broek in Waterland*, 2004, p.19.
d. Een aquatint-ets met gezicht op De Erven, door Cornelis Apostool in: Samuel Ireland, *A Picturesque Tour through Holland* [etc], 1e druk Londen 1790, 2e druk Londen 1796. De prentjes zijn in beide edities van dezelfde koperplaat gedrukt, die echter voor de 2e druk vooral wat de lucht betreft opnieuw bewerkt is.
e. Aquatint met gezicht op De Erven door Franciscus Andreas (op de prent staat ten onrechte P. A.) Milatz, in: *Reis door Holland*, Amsterdam, E. Maaskamp, 1806.
f. Aquarel met gezicht over het Havenrak, met rechts De Erven, door Anton Ignaz Melling, A° 1812, Parijs, Musée Marmottan. Afgebeeld in *Broeker Bijdragen* nr.18, maart 1979.
g. Steendruk met gezicht op De Erven, uitgegeven bij Frères Buffa, Amsterdam, mogelijk omstreeks 1840. Afgebeeld in: A.M.C. van Wijngaarden, *Het beroemde huis,* 2006, p.85 en in onze afb. 2.

(Hierbij zijn niet vermeld de prentjes die van één of meer van deze afbeeldingen zijn afgeleid).

Op 4 hiervan, nl. c, e, f en g, is het huis afgebeeld met vier schoorstenen; op de beide andere, b en d, zien we er maar twee. Nu is d. een plaatje in een Engels reisboek, dat weinig documentaire betekenis heeft en waarschijnlijk teruggaat op een haastig schetsje, waarvan de graveur later de portée niet meer begreep. De kerk is volkomen mistekend, de torenruïne ter hoogte van De Erven 5 geheel aan de fantasie ontsproten.[15)] Dus aan dit prentje hoeft geen bewijskracht toegekend te worden.

Iets anders is het met de tekening van La Fargue uit 1774 (b). Weliswaar heeft de kerk daar ook te weinig vensters gekregen en de toren een verkeerde spits, maar het is een tekening op royale schaal, waarvan de overige detaillering in het algemeen niet zo slecht is. En toch maar twee schoorstenen? De oplossing van dit vraagstuk kan worden gevonden met behulp van het geschilderd schouwstuk van Laan 22-28 (c). Dit wordt gedateerd rond 1775 en is daarmee uit dezelfde tijd als La Fargue' s tekening. Daar is het aanzicht van De Erven van net iets verder op de Broekermeerdijk weergegeven, waardoor de achterste schoorstenen van de vier juist achter de voorste zichtbaar worden. Voor La Fargue, die nog in of even vóór de bocht van de dijk zat te tekenen, vielen ze net samen, en omdat hij uit Den Haag kwam en dus niet geweten zal hebben, dat er vier schoorstenen waren, tekende hij slechts de twee die hij zag, of meende te zien.

Na het bovenstaande behoeft er m.i. niet meer getwijfeld te worden aan de vier schoorstenen op de afbeeldingen a, c, e, f en g en staat het vast, dat deze vier van de oorsprong af het 'vermaard steenen huys' gesierd hebben.
Hoe het huis er verder uit heeft gezien is het meest gedetailleerd weergegeven op de laatste afbeelding die wij er van kennen, nl. de litho van Buffa (g).

Afb 2: Gezicht op De Erven, op een lithografie uitgegeven door Frères Buffa te Amsterdam, mogelijk omstreeks 1840 (Collectie v.d. auteur).

Maar de kleuren waarmee de oorspronkelijk alleen in zwart-wit gedrukte prenten zijn opgewerkt, berusten niet op de werkelijkheid. Daarvoor biedt het schouwstuk uit Laan 22-28 weer een betere bron. Het grote pand heeft daar de baksteenkleur die men van zo'n stenen gebouw verwacht; de daken zijn er niet rood zoals op de litho, maar grijs- of blauwzwart, de tint die ze op de meeste historische panden ook nu nog hebben. Het grondplan was vrijwel vierkant. De ruimte onder de kap blijkbaar efficiënt in gebruik, want zowel vóór als opzij waren dakkapellen uitgebouwd. Hierin verschillen trouwens de bovengenoemde afbeeldingen niet: op zes ervan zijn aan de voorzijde drie van die kapellen te zien. Niet op de tekening van Schoon, maar daar ligt het huis ook wel erg in de verte, Het blijft intussen toch ook mogelijk, dat de kapellen er ten tijde van Schoon 's tekening inderdaad nog niet waren, maar aangebracht zijn in de ca. twintig jaar die verliep vóórdat La Fargue het huis afbeeldde.

Hoe 't er van binnen heeft uitgezien is niet van afbeeldingen bekend, maar kan aan de hand van historische gegevens voor een deel toch in gedachten worden gereconstrueerd. Ongetwijfeld was het interieur rijk versierd. Dat zal één van de redenen geweest zijn dat het huis met zoveel trots aan de hoge bezoekers werd getoond. Napoleon zou er geschilderde taferelen op de wanden, hoge bedsteden, kostbare kabinetten, kisten en kasten en goudleren behangsels bewonderd hebben. [16)] Die laatste, nu hier overal verdwenen, zullen nog bewaard gebleven zijn uit de 18de eeuw, toen ze op meer plaatsen te zien moeten zijn geweest. Zo was ook een vertrek in het buurhuis - nu Erven 26 - er mee bespannen, terwijl een broer van de bouwheer van het huis met de vier schoorstenen, Albert Timmerman, er in 1746 een zaal in zijn nieuwgebouwde huis in Monnickendam mee liet aankleden.
De Erven 26 is al in 1898 van zijn goudleer ontdaan; er zijn nog slechts de banen van over, die in 1963 bij de restauratie achter de betimmering tevoorschijn kwamen. [17)] De goudleerzaal van Albert Timmerman daarentegen is nog intact in Monnickendam. Ze is onlangs toegeschreven aan de Amsterdamse goudleerfabrikant Nicolaas Blankert (1702-1750). [18)] Misschien is deze ook de leverancier geweest van de behangsels in de Timmerman-huizen in Broek.

Goed 45 jaar nà Napoleon's bezoek was van die oorspronkelijk zo rijke interieurdecoratie vermoedelijk niet veel meer over. Dat is in ieder geval de indruk die men krijgt uit de inventaris die in 1857 na de dood van Reyndert Bakker werd opgemaakt, ten behoeve van de vijf minderjarige kinderen die hij naliet en die alles erfden. [19)] Zoals gebruikelijk ging men systematisch het huis door en daardoor krijgen wij een beeld van de indeling. Evenals bij andere Broeker huizen met een voordeur in het midden was die in hoofdlijnen symmetrisch: een centrale gang, waarop links en rechts kamers uitkwamen. In dit geval worden beneden genoemd: de *zuider_voor- en achterkamer* en een *zuider slaapkamertje*. Aan de noordzijde alleen een *noorder voorkamer*. Mogelijk was daarachter een grote keuken en natuurlijk moet ook ergens ruimte voor de trap geweest zijn. Ook was er nog een *slaapkamertje boven de kelder*. Op de verdieping was er de *boven zuider voor- of steentjes kamer*, en de *boven zuider achterkamer*, maar aan de noordzijde wordt slechts een *noorder achter bovenkamer* genoemd. Was de voorkamer misschien leeg, zodat daar niets te noteren viel? Er blijft veel te gissen; zo is ook de aanduiding *steentjeskamer* raadselachtig. Waarschijnlijk een lage aanbouw was het *achterhuis*, met een aparte zolder, Verder is er nog sprake van het *achterend of Entre-kamer*, het *achtergangetje*, het *pomp-endje*, het *waschhok* en het *turfhok*, maar hoe men zich dat allemaal ruimtelijk moet voorstellen blijft onduidelijk. De inrichting had niets meer van het luxueuze karakter dat men er een halve eeuw eerder gevonden zal hebben. Er is in de inventaris geen enkele toespeling op geschilderde behangsels, goudleren bespanning of andere rijke interieuronderdelen. Het *geschilderd kamerpaneel*, dat in het achterend aan de wand hing zal niet veel zaaks geweest zijn; het werd getaxeerd op 50 cent. Schoorsteenmantels, alleen vermeld als er een paar kommetjes of een *reukvleschje* op stond, waren in de zuidelijke

voor- en achterkamers. Het voert ons te ver om van alle vertrekken de meubilering en aankleding op te sommen. Voor een deel betreft het ook niet anders dan het gebruikelijke huisraad. Maar de algehele indruk is die van betrekkelijke eenvoud. Wel wat mahonie tafels en stoelen (en één canapé), maar de ledikanten en kastjes merendeels van without en de stoelen vaak met matten zittingen. Op de vloer geen oosters tapijt, maar een koeharen karpet (éénmaal een *schots tapijt*). Voor de ramen en de bedsteden groen saaien gordijnen. Geen kroon- of wandluchters, maar niet meer dan twee tafellampen en in de gang twee hanglantaarns.

De door Napoleon bewonderde kostbare kabinetten vinden we in deze inventaris niet meer terug. Misschien was er ook niet zoveel behoefte aan, want er waren blijkbaar heel veel vaste kasten. Vermeld staan o.a. de *noorder*- en *zuiderkasten* en in de beide voorkamers beneden waarschijnlijk ingebouwde *zuider*- en *noorder hoek-kasten*. Oosters porcelein, een bij uitstek geliefd verzamelartikel in ons land, wordt hier nergens genoemd, evenmin als bv. kristal of klokken. Wèl een *pianoforte* (in de zuider voorkamer) en enkele heel specifieke objecten als een stamboom van Jan Baltensz Bakker en Hillegond Jans Duyts, of twee prenten van de Slag bij Waterloo. Wat er verder aan de wand hing waren hier en daar een spiegel en - op de boven achter kamer - *vijf schilderijen op doek en één op paneel*, te samen waard geacht *f* 8,10. Op zolder stonden trouwens ook nog drie teekeningen in lijsten.
Aan tuinsieraden noteerde men *twee pedestallen* en een *beeldje*. Drie tuinbanken en vier tuinstoeltjes stonden op de schuurzolder.

Hiermee eindigt de beschrijving van het huis en zijn inhoud. Wat volgt is een op zichzelf interessante opsomming van het aanwezige goud- en zilverwerk en de juwelen, en daarna die van de effecten en het onroerend goed. Deze onderdelen vallen echter buiten ons bestek.
De inventaris van 1857 is opgemaakt op 16 oktober, precies veertien dagen na de dood van burgemeester Reyndert Bakker. Ongetwijfeld heeft men zijn overlijden al lang zien aankomen en nagedacht over het lot van de jonge kinderen. Met de afwikkeling van de nalatenschap was haast geboden. Met pijn in het hart zal in de familie beseft zijn wat dit inhield voor het huis waar hun voorvader zich honderd jaar geleden gevestigd had.

Hoe beroemd is het geweest?

Men zou verwachten het door verschillende vorsten bezochte huis, dat door P.J. Peereboom het stempel 'beroemd' opgedrukt kreeg (al liet hij dan ook een ander pand daarvoor doorgaan) veelvuldig vermeld te vinden in beschrijvingen van Broek. Verrassend genoeg is dat niet het geval. In de uitgebreide collectie buitenlandse reisbeschrijvingen met vermelding van Broek, die schrijver dezes bezit, wordt het huis van Bakker, als er al over die vorstelijke bezoeken gesproken wordt, niet één keer genoemd. [20)] De schrijvers beperken zich veelal tot het fabeltje dat zowel Keizer als Tsaar hun laarzen moesten uittrekken alvorens tot een woning toegelaten te worden. Een enkeling memoreert Alexander's bezoek aan het huis van notaris Gerrit de Ruyter (dat verloren ging bij de grote brand op De Erven), maar het is duidelijk, dat men op weg naar het romantische park van Klaas Bakker, een toeristische attractie die vrijwel altijd bezocht werd, het grote stenen huis ernaast voorbij liep, zonder besef dat nu juist daar die wereldheersers waren binnengegaan.

Ook buiten de context van die vorstelijke bezoeken trouwens wordt het huis in de reisbeschrijvingen niet of nauwelijks genoemd. Een Amerikaanse reiziger memoreert in 1855 dat men hem onder de voornaamste huizen die van Klaas Bakker en Cornelis Bakker aanwees. Ze waren van rijk snijwerk voorzien en hadden rondom geschoren heggen en

bomen. Bewoners zag hij er niet. Veel historische waarde hebben zijn memoires echter niet, want even verder over de tuin van Klaas Bakker sprekend, noemt hij hem 'de Heer Broeker, een kaashandelaar, waard tachtig duizend gulden ’s jaars. [21)]
Zelfs het uitvoerige 19de-eeuwse gedicht - 58 coupletten! - van de Broeker schoolmeester Simon Kok, waarin hij de lof zingt van zijn woonplaats, vertelt van het huis niets anders dan:

> 'Bij d'afloop [d.w.z. van De Erven] trekt een steenen huis
> Door grootheid nog het oog' [22)]

Hier niet ook maar de geringste zinspeling op de doorluchtige bezoekers die er waren geweest, en toch was de laatste maal dat dit plaats had (1814) toen helemaal niet zo lang geleden.

De karakteristiek 'Vermaard steenen huys' uit de verkoopakte van 1756 moet dan ook gezien worden in haar locale context. Natuurlijk heeft het huis opzien gebaard, door zijn afmetingen en ongewone bouwmateriaal. Daardoor heeft het plaatselijk en vermoedelijk ook wel in de wijdere regio, een zekere vermaardheid gekregen. Maar van werkelijke beroemdheid heb ik de sporen niet kunnen vinden.

J. W. Niemeijer

N O T E N

1. In de transportacte van 1. IV.1756 waarbij Symon Bakker als lasthebber van Ds Metelerkamp verkoopt aan Jan Bakker voor 7400 gulden ''t vermaarde steenen huys, zynde N° 3, en Erve, Tuyn en Moestuyn. De Plantagie (die van 't weyland is afgenomen) is lang 260 voet en breet 78 voet'. Transportregister 1751-1780, Oud-Recht. Archief, Noordholl.Arch.Haarlem. Met 'de plantagie' zal het langwerpige perceel bedoeld zijn, dat achter de tuin het weiland insteekt en dat door een dwarssloot van het overige terrein was gescheiden. Aldus te zien op de beide dorpsplattegronden van Cornelis Schoon, waarvan er één gedateerd is met hetzelfde jaartal als de bovenbedoelde acte, nl. 1756 (afbeeldingen in resp. A.P.Bruigom, *Waterland getekend door Cornelis Schoon*, 1979,p.127 en A.M.C.van Wijngaarden en O.Klijn, *Architectuur en wonen in Broek in Waterland*, 2004,p.20). Ervan uitgaande dat hier is gerekend met de Amsterdamse voetmaat meet de 'plantagie' dus ca. 74 x 21 meter. Ook nu behoort dit terrein nog bij het huis De Erven 32; de dwarssloot is echter gedempt.
2. Voor de transportacte zie noot 1.
3. In de magistraatslijsten achter in de *Geschiedenis van Broek in Waterland* door W. van Engelenburg komt de naam voor het laatst voor in 1731, bij Cornelis' vader Claas Timmerman.
4. Er is een genealogie van de familie Bakker opgenomen in *Ned. Patriciaat* jg.65, 1980/81, maar veel beter is de familiestaat (waarin ook zijtakken zijn uitgewerkt), die samengesteld is door de heer Arjen de Kievit te Voorburg. Hem zeg ik hier graag dank voor de beschikbaarstelling.
5. De Ploegers deden grote zaken. Het Familie-archief Koker (Waterlands Archief, Purmerend) bevat een verklaring van Cornelis Dekker en Harmen Bakker, dat hun schoonvader Claas Ploeger, gestorven 19 okt.1795, meer dan veertig jaar assurantiezaken deed op de Amsterdamse Beurs en tegelijkertijd als koopman handel dreef op de Oostzee, de Middellandse Zee en elders.
6. Een exemplaar is in het bezit van de schrijver.
7. Not. Boterkooper, Monnickendam, acte 3565 (Waterl. Archief, Purmerend).
8. Respectievelijk in: *Geschiedenis van Broek in Waterland*, 1907, pp. 225-226, 234-239 en in: Napoleon te Broek in Waterland, *Het Nieuws van den Dag* 30 okt. 1911. Het verhaal van Napoleon die zijn vingers brandde in de keuken van Harmen Bakker staat ook in: *Memoires du général Dirk van Hogendorp....,Publié par son petit-fils M.le Comte D.C.A. van Hogendorp*, La Haye 1887, p.289.
   Over Alexander's bezoek heel kort ook Mr. Jacobus Scheltema, *Alexander, Keizer van Rusland, in Holland en te Zaandam, in 1814, Amsterdam 1814,* p.92. De eigenaar van de koepel aan het Havenrak bij de Dorpsstraat wordt daar abusievelijk Gerrit Bakker genoemd ; dat moet natuurlijk zijn Klaas Bakker (Hzn).
9. Mr.P.C. Bloys van Treslong Prins en Mr.J. Belonje, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der Provincie Noord-Holland*, II, Utrecht 1928, p.192. Harmen Bakker wordt daar de zoon genoemd van Sijmon Bakker en Hilletje maar dat is onjuist, Sijmon was zijn halfbroer.
10. In het Rooiboekregister (het ex. in haastig handschrift, met latere aanvullingen) staat duidelijk 'Baltus Bakker Hz geërfd 1821'. Het is dus niet Harmen's oudste broer Baltus Bakker Jzn, zoals Bruigom aannam in zijn artikel over De Erven in Broeker Bijdragen 1984, op p.182.

11. Volgens opgave in het in de vorige noot genoemde register : ‘C. Bakker Hz 1841'.
12. Reyndert Bakker stierf op 2 oktober 1857, zijn vrouw Maritje op 23 augustus 1857 ; ze waren respectievelijk 44 en 45 jaar oud.
    In *Broek te boek*, onder redactie van Rien Floris, 1990, p.74 wordt medegedeeld, dat na Reyndert's overlijden zijn vrouw en kinderen naar Amsterdam vertrokken. Voor de vrouw is dit uiteraard onjuist; zij was al vóór Reyndert overleden. De - alle nog minderjarige-kinderen zijn mogelijk opgenomen door hun voogd en oom Harmen Bakker Czn, die in Amsterdam een boekhandel had. Toeziend voogd was een neef van hun vader, tevens broer van hun moeder, t.w. Harmen Bakker Jacobszoon; deze woonde in Broek.
13. Ten overstaan van notaris P.Schellinger te Nieuwendam.
    Fotokopieën van deze en volgende akten werden ontvangen van de Dienst voor het Kadaster, Directie Noordwest, Amsterdam. Notaris Schellinger had aanvankelijk zijn praktijk gehad in Broek, waar hij in 1824 getrouwd was met Maritje Bakker, de oudste kleindochter van Harmen Bakker Sr.
14. In de acten van 1861 en 1877 wordt zijn voornaam als Carel geschreven, maar op zijn grafsteen op de Broeker begraafplaats (graf n° 1) staat: Carl. Hij was op 22 juli 1799 te Emmerik geboren en in Broek getrouwd met Jannetje Jonker.
15. Samuel Ireland maakte zijn tekeningen ‘on the spot’ en liet ze later op de koperplaat overbrengen door Cornelis Apostool in Amsterdam. Ten tijde van Ireland's bezoek aan Broek, dat plaats had in de herfst van 1789, moet ter plaatse van die vreemde ruïne al het nog bestaande huis De Erven 5 te zien zijn geweest, want dat werd gebouwd in 1787/88. Of zouden er toen nog steigers omheen gestaan hebben, waardoor op afstand een onduidelijk beeld ontstond, dat door de graveur geïnterpreteerd is als een ruïne?
16. W. van Enge1enburg, Napoleon te Broek in Waterland, in: *Het Nieuws van den Dag* 30 Okt.1911.
17. Zie de afbeelding in: A.M.C. van Wijngaarden / O. Klijn (noot 1)
18. Eloy Koldewey, Het goudleren behangsel van Noordeinde 5, in: *Jaarverslag Ver. Hendrick de Keyser*, 2001, p. 58 e.v.
19. Acte dd. 16 oktober 1857, Not. P.Schellinger, Nieuwendam (Gemeente-archief Amsterdam 5076 NWD Inv.nr.59D).
20. Een anonieme Franse schrijver, die Broek bezocht omstreeks 1828, vertelt wel dat hij langs het huis van 'M.Ba...' kwam, dat 'se fait remarquer entre toutes les autres', maar aangezien hij het karakteriseert als van marmer, en opgetrokken in een stijl van 'élégance sévère', waardoor het wel een tempel van Minerva leek, moet aangenomen worden, dat de schrijver voor de van zuilen voorziene gevel van het huis van Ditmarsch gestaan heeft, inplaats van voor het huis van Bakker. Ook het beeld van de eigenaar dat hij schetst, een wonderlijk-ouderwets geklede man die in de tuin rond het huis wandelt, past goed bij Ditmarsch, een toen ca. 70 jaar oude weduwnaar. (*Quatre mois dans les Pays-Bas, ... , Publié par M. Lepeintre* [volgens het voorwoord niet de schrijver zelf, maar een vriend], deuxieme édition, Paris 1830, II, p.335).
21. *Wat een Amerikaan in 1855 omtrent Broek-en-Waterland* [sic] *aan zijne landgenoten mededeelde*. Halfstuivers Magazijn (jaartal onbekend) pp.242-253 (p.252). In 1855 leefde Cornelis Bakker al niet meer; hij stierf in 1846, zijn vrouw in 1854.
22. [S.Kok], *Broek in Waterland, naar waarheid geschetst in een Dichtstukje*, .Amsterdam 1838.